

A domb alján az egyik utolsó kő Áron hakohén (főpap) egyik leszármazottjának sírját jelzi. Tetején, kicsit oldalra billenve a Tóra előírása szerint áldást osztó papi kéz van kifaragva – a többi lekopott, vagy eleve így végződött a kő, ki tudja. A hüvelykujj külön áll, míg a többi ujjak – kettő-kettő – egymás mellett vannak. A Midrás szerint az Örökkévaló a pap áldást osztó ujjai között tekint le a gyülekezetre, emiatt tilos áldásmondás közben fölnézni.

Lanczkor Gábor

„WINKLER FRIDA

1908–1979.”

Bodrogkeresztúri zsidó temető

A sírkő nyugati oldalán hosszabb héber felirat. Tovább nyugatra, lejjebb a domboldalban cseresznyefa virágzik a fűvel benőtt hantok fölött. Úgy lejt a temető, akár egy szolmizáló kéz, amely a szó hangot mutatja. Nincs itt más latin betűs halott. '44 előtti holtak. Kamerák figyelik, mit keres kezem a csodarabbisír épülete körül, és mit keres odabenn a csodarabbi sírjánál. A hatalmasan elöntött Bodrogközben minden fűzfának tükröképe látszik. A hegyoldalban frissen metszett öreg szőlőtőkék feketéllnek hosszú sorokban, mint megannyi ׀

Boros János

Ragály Regény

TÉREY JÁNOS: *A LEGKISEBB JÉGKORSZAK*

Prófétának nevezik a réges-régvolt írókat, mondókat, értelmiségieket, fel- vagy megvilágosultakat. Szövegeiket évezredek óta olvassák. Térey János *A Legkisebb Jégkorszak* könyve néhány éve jelent meg először, több kiadást ért meg, folyamatos beszédtema. Talán azért is, mert prófétai megnyilatkozásnak bizonyult, elemzése és megfejtése, *alkalmazása* napjainkban is időszerű.

A könyv olvasásakor eszünkbe juthat, hogy az írók próféták *is* lehetnek, hogy mesterségükben ez benne lehet. Térey János előre látta a víruskorszakot – jégkorszakként. De vajon a jövőt megsejtette, avagy talán visszatekintett, még inkább beletekintett valamibe, amit nyelvnek vagy mélyléleknek is nevezhetünk? A könyvet a Covid19 sajátos módon időszerűvé tette, megörökítette aktualitását.

Miből is eredhet egy író jósereje? A közhiedelemmel szemben nem valódi jövőbe látásból, hiszen ami nincs, abba nem lehet beletekinteni, hanem a nyelvközeliségből, a nyelvbe-látástól, vagy még inkább a nyelvvel való *kognitív* azonosulásból. Az azonosulás nem csak szintaktikai, szemantikai és pragmatikai, de reflexív is. A próféták és írók esetében leginkább az utóbbi. A nyelv hordozza az emberiség, a közösség teljes tudását, tapasztalatát, múltba és jövőbe látását. *Minden tudás a nyelvben van.* Minden benne van, amiről tudunk, és minden, ami a tudásunk *mögött, alatt, fölött* van.

Amennyiben van ott valami. A nyelv használója aktivizálja a nyelvben rejlő tudást, cselekvővé teszi, de meg is nyitja új ismeretek beengedésére, felszívására, megalkotására.

„Csak” használni, beszélteni, dolgoztatni kell a nyelvet, és föltárja titkait. Ez lehet Térey János egyik írói elve. Mondja, mondja, mondja, írja, írja, írja azt, ami látszólag éppen eszébe jut, mintha lényeges közlendője nem lenne. Szövegörvénye a mélybe húz. De hol is van ez a mélység, van-e? A papíron mint papíron megjelenő szövegnek nincs mélysége, csak geometriai formája. Az örvényt a szintaktika-szemantika-pragmatika-reflexió együtt játéka indítja el vagy tartja fenn. Az erős forgás hova szív, húz? A szövegen kívülibe? A szöveg mijén kívülibe? Szintaktika, szemantika, pragmatika egyikük sem identikus és együtt sem azonosak a szöveggel, kívül is vannak, belül is. Ezeken kívül nincs semmi, mert valami számunkra csak ezek által van. Ám a reflexív szövegörvény ezeken túli hatást, sajátos szédülést, a szédülésben új felismeréseket nemz. A forgásban, körhintában, rulettben feltárulkozik az önmagát átadó olvasónak valami, egy korszak, egy életérzés, egy kultúra, egy politika vagy talán politika utáni kor. Bár itt, ebben a könyvben inkább *letárulkozásról* beszélhetnénk, ha a magyar nyelv ezt a kifejezést megengedné. Mi is ez az örvény? Társadalmi mélylélek, ha van ilyen? Az olvasónak az az érzése támad a könyv olvasása során, hogy megértjük, mi van, mi nincs, miért van és miért nincs, talán nem is lehet. Vagy mi lehetne, ha lehetett volna.

Jacques Lacan szerint a tudattalan úgy strukturált, mint a nyelv, „a tudattalan nyelv, ami most megszerezve az enyém, már az enyém volt, tudjuk”,¹ továbbá „a tudattalan nyelv”.² Bármennyire megvilágítónak is tűnik ez az állítás, igazságtartalmáról természetesen semmit nem tudhatunk („tudjuk”, mondja Lacan), hiszen a tudattalan azért tudattalan, mert nem tudjuk, nem ismerjük meghatározás szerint. Mivel tudat-nélküli, semmivel nem tudjuk összevetni, mert csak olyanokat tudunk összehasonlítani, amit a tudat birtokol. Ráadásul saját tudattalanunkhoz, feltéve, hogy létezik, közvetlenül senki nem fér hozzá, mi magunk sem. Egyrészt az ember számára semmihez sincs közvetlen hozzáférés, csak a nyelven és a fogalmakon keresztül, másrészt az sem manifeszt, hogy van-e egyáltalán *itt* mihez hozzáférni. Az egyes szám első személy kifejezésével kimondott „belső perspektíva” (Thomas Nagel) is csak azt kínálhatja a nézőponttal rendelkezőnek, hogy ha homályos érzése van önmaga létezéséről, erről az állapotáról beszél, akkor a nyelv talán feltár, elmond valamit, a maga és más számára is. De az is lehet, hogy a nyelv nem tár fel semmit, pusztán statikai és dinamikai törvényeibe kapaszkodva él, lélegzik, pulzál minden nyelven és nyelvben létező. És akkor még a nyelv konstrukciós potenciáljáról nem is beszéltünk. Ezt használta ki Freud, akinek magának sem volt máshoz hozzáférése, mint a beszélgetett nyelvhez és az azt kísérő gesztusokhoz, a metakommunikációhoz. Azt, hogy van-e tudattalan, valójában nem tudjuk, lehet, hogy csak a nyelv játécai, a nyelv velünk játszása van. A nyelv játécai velünk és a világgal. Lacan együtt játszik a nyelvvel, amikor mondatát a „tudjuk” kifejezéssel zárja. Ha ez elmondható az egyén mélylelkéről, mennyivel inkább a társadaloméről.

Térey János 2015-ben megjelent beszélőregényét vagy szófolyamát egy járvány közepébe helyezi, járványéba, amely annyira biológiai, bioszociális, mint tár-

1 „[L]’inconscient est langage, ce qui est maintenant acquis l’était déjà pour moi, on le sait.” Jacques Lacan, *Écrits*, Paris, Seuil, 1966, 866.

2 „[C]et inconscient c’est un langage”. Uő., *Les structures freudiennes des psychoses*. 16 novembre 1955, Paris, Association freudienne internationale, 1955–56, 24–25

sadalompszichiátriai esemény, nem is esemény, inkább közeg, *milieu*, és mely elé Alexander Szergejevics Puskin *Lakoma pestis idején* költeményét illeszti, de nyilván idézhette volna Edgar Allan Poe *A vörös halál álarca* című novelláját is.

„Pestis! Szörnyű cárnő, fölér
A Téllel: pusztító veszély,
Henceg a gazdag aratással;
És napra éj az ablakot
Koccantja sírásólapáttal...
Akadnak segítő karok?

Mint vadóc Telek évadán,
Bezárkózunk Pestis okán!”

Az értelmező kulcsot is kezünkbe kapjuk, a járvány, a pestis a tél. A járvány jelenléte: az emberek lelkében, viselkedésében. Az európai kontinens szélein, Izlandon és Szicíliában kitörő valós vulkánok regénybeli metaforák. A két vulkán kitörése kis jégkorszakot eredményez, hosszú, hideg telet. Vajon hogy válaszol a budai hegyoldal? És reagál Pest [is]? Ez utóbbi választát nem tudjuk meg a regényből, mert a nagyobb városrészbe nem nagyon járnak a „regényhősök”, szerintük „koszos”. A kontinens szélein vagy azon kívül zajló tektonikus mozgások a földrész belsejét is megmozdítják, ahogy a járvány, a köd, a közeg észrevétlenül, de annál biztosabban mindig mindent áthelyez. A nagy változási folyamatokban az ember epizód a Föld, az ország életében, miközben érzése és legnagyobb filozófusai szerint ő nem csak a Föld, de az univerzum közepe, legkiválóbb lénye.

„Szerződésait elvégzi ezerszám ez a Föld
Az Ember pillanatnyi közbejötte,
Az Emberiség bárminemű hozzájárulása nélkül
[...]
A Földdel szemben bűnözni törpék vagyunk!
... Már itt az új
Nyomor nyitányaként a Nagy Vulkáni Tél.” [77.]

Az író nyugtatja olvasóit, ne izgassák föl magukat, főhősei törpék ahhoz, hogy az országnak, a földrésznek ártani tudjanak. Nem tudják, és az író sem árulja el, mi valójában az ellenség, hol a vírus, honnan gőzölgnek föl észrevétlenül a mérges gázok. Kívülről? Belülről? A mélylélekből? A nyelvből? Hol gomolyognak és sűrűsödnek? A biokémiában vagy a computerekben? Az emberek egymáshoz való viszonyában? Az emberek egymásnak gyilkos vírusai? Térey János lelete szerint 2010 körül kezdődött a facebook-gyilkolás, a computerek és mobiltelefonok vírus jellegű támadásukkal megelőzték a nagy biológiai attackot.

„a zaklatás, a gyilkolás lélektana;
[...]

Emlékszünk [...] 2010 körül
Gyűlöletcsapatok szerveződtek egyre-másra.
Kiborítandó lelkük szennyét, hulladékát,
Céljuk a nyilvános megszégyenítés volt.
[...]
És voksaikat főlváltották a gyalázó, anonim kommentek.
A sárdobáláshoz, lám, név és arc se kellett.
Figyeleméhségük hihetetlen szívóssággal párosult:
Vég nélküli sértegetések és fenyegetések,
Lesajnáló üzenetek [...] Hamis profilt készítettek
A kiszemelt áldozat nevében [...]
[...] egy nyilvános kivégzéssel fölért.
Az érintettek gyakran csak kerülőutakon
Szereztek tudomást [...]
[...] lejárató szövegekről. Ezek elől pedig
Nem volt hova visszavonulni, sehol egy védett zug.” [143–144.]

Az ember: az univerzum ura, vagy legnyomorúságosabb, legaljasabb vírusa? Önmagát felfaló kannibálvírus. Van innen kiút? A gondolkodás? A tagolt, történet- és öntudatos eszmélés? Eszme-élés? Ez a legjobb képességünk? Fogalmainkon keresztül kapcsolódunk a világhoz és önmagunkhoz, az ember-vírus egy lépéssel többet kénytelen megtenni, mint a vírus-vírus. A vírus-vírust saját programja vezérli, öntudatlanul. Az ember-vírus azonban nyelve által kifejezett és általa is létrehozott fogalmain keresztül választhat a cselekvések közt. De választ-e? Ez egészen bizonyosan Térey János egyik kérdése.

Csak élő ember tud nyelvet használni és gondolkodni, és a gondolkodás fenn akarja tartani magát. E képesség tudomásunk szerint a világ legkülönösebb és legkiválóbb adottsága. Nem véletlenül írhatta a *Teremtéstörténet* szerzője, hogy Isten az embert saját képeként teremtette, és ezért lehetett a hit legnagyobb korszakaiban a *tudatos* gondolkodás, a filozófia művelése a tanulmányok középpontjában. Minél jobban és többet gondolkodunk, annál inkább azonosulunk Isten képével, vallották a középkorban. Eközben meggyült a bajuk az univerzálékkal, a létezőkkel és a lényekkel, de a filozófia eszközeivel kezelték a kórt. A betegség, a vírus magunkban, a világban, a társadalomban és a biológiában csak gondolkodásra épülő cselekvéseinkkel, fogalmaink gondozásával tartható kézben. Így gondozd a vírusodat. Ha ez sikerül, akkor a sárkányunk gondozása szinte magától megoldódik.

A tudatosság tudatosságával támogatott gondolkodás célja csak az élet lehet, önmaga fenntartása. A gyilkolók, a zaklatók, a gyűlölködők a vírusgeneráló vírusok – antifilozófusok. Anti-emberek, Isten-Tagadók, „Isten” érthető itt akár a teológia és a hit, akár a legnagyobb Eszmény értelmében. A világháló terein nyilvános kivégzések, lefejezések zajlanak, digitalizálták a Joseph-Ignace Guillotin úr által tökéletesített, eredetileg Antone Louis feltalálóról elnevezett *louisette*-et [az internet *végképp* nem az egyetértés tere, a párizsi *Place de la Concorde*]. Mi az új eszköz neve, és hol van felállítva? Zuckerberg? Zuckiette? A rosszal mint fogalommal és mint létezővel csak a jó fogalmával, annak keresésével szállhatunk szembe. A fogalmak, a jó fogalmá-

nak elemző tudománya a filozófia! Többet gondolkodunk, mint valaha, többet kell gondolkodnunk, mint amennyit gondolkodunk.

A filozófia az egyén, az individualitás, a személy megnyilvánulása. A személynek arca, neve van. A név és arc nélkül sértegetők és lesajnálók személy mivoltukat sem vállalják. Zuckiette segített visszalépni több mint kétezer-ötszáz évet. Ugyanis akkor kezdődött a gondolkodásnak az a fejlődése, mely aztán ezerötszáz évvel ezelőtt Boethiusnál a személy fogalmának kimondásához vezetett. Bár a személy fogalma továbbra is meghatározatlan, a jog, az emberi méltóság, a demokrácia, a morál nem mondhat le róla. Boethius [akit magát is kivégeztetett 524-ben Teoderik keleti gót király: veszélyes szakma a filozófia] szerint: „a személy értelmes természetű, egyedi [önmagában megálló] állag’ [*persona est rationalis naturae individua substantia*]. Ennek átalakításával Szentviktori Richárd definíciója: a személy ,értelmes természetű, közölhetetlen létezés’ [*naturae intellectualis incommunicabilis existentia*]”. (vö. *Magyar Katolikus Lexikon*) A perszonalista filozófusok [Maurice Blondel, Gabriel Marcel, Romano Guardini, Martin Buber, Émmanuel Lévinas] teszik mindehhez hozzá, hogy a személynek egyedi arca, neve, tekintete van. Ezekkel a facebook és hasonló felületeken támadók nem rendelkeznek. A közösségi médiumok névtelenjei visszaléptek a szisztematikus és önmagáról tudó gondolkodás előtti időkbe. Biológiai vagy informatikailag emberek, de már nem részesei az elmúlt két és félezer év civilizációs, görög, zsidó-keresztény mentális és kulturális fejlődésének.

Miután emberségüket, morális lényüket kivégezték, kísérletet tesznek áldozataik megsemmisítésére. Az internet névtelenjei ellen névvel nem lehet védekezni – más-hogy pedig nem érdemes, nem szabad, hiszen akkor mi magunk is visszalépünk a történelem elé. Az egyén számára egyetlen lehetőség a névtelenséget engedélyező fórumok tudomásul nem vétele, az ilyen oldalakkal való kapcsolat teljes megszüntetése. A védett zug a facebook-on és az anonim támadásokat lehetővé tevő felületeken kívül van. A jogalkotó feladatai itt beláthatatlanok.

Térey János jégkorszakregénye ragályregény. Tél, csend, hó, halál, vírus: Térey karon fogja Vörösmarty Mihályt, körbevezeti a budapesti Sváb-hegyen. Ez lett. Hordák tartanak rettegésben városrészeket, betlehemi ruhában terroristák grasszálnak. Nem csak hegyvidéken, de az egész kontinensen:

„A betegeskedő Európában az emberek háromnegyede
Fizikai vagy mentális problémákról számol be [...] – 39 százalékuk ingerültségre,
22 százalékuk pedig alvászavarokra panaszkodik.
Félelem, álmatlanság és testi lelki rossz közérzet”

„A békeidőre törő jég pusztulással fenyeget.”

„Olyan idegesítően pitiáner módon hull szét minden!
[...]
Sajnos nem olyan méltósággal,
Mint ahogy a világ legutolsó napján fog majd széthullani,
Mert akkor már az a tény is megnyugtató lesz önmagában,
Hogy nincs többé gondunk, nincs több nyavalyánk,
És nincs elintézetlen, megoldatlan ügy.”

A jégkorszak-metaphora a közállapotok kifejezője, a vírus valójában kisebb játékos, mint amit a Covid előtt négy-öt évvel a szerző diagnosztizál. A nyelv és vele a gondolkodás szétesése, a tudattalan strukturátlansága (azaz nem léte), a társadalmi lélek hiánya, az erkölcsi nihil, a nyeglék felszíni pávatánca egy szegény országban; bosszantó: nem az irodalmi mű, hanem *amit* kénytelen közvetíteni. Motiváció nélküli, napi étkezési, öltözködési, kommunikációs és nyelvi divatban elmerülő ad-hoc figurák örvénylése. Madách is elgondolta a jégkorszakot, de *még* nem látta, el sem tudta képzelni azt a pipogyaságot, amely a kilábalás- és felépülésképtelenség alapja, ami Trianonhoz vezetett, és ami Térey-Magyarországon egy műveletlen-nagycarcú jogászt Izlandról a magyar jégkorszakon keresztül a dubaji Magyar Kultúra Háza igazgatójává tesz. Ha ennyi maradt, ilyen emberek ragadtak itt a politikában Trianon után, akkor utólag igazolják ennek jogosságát.

Térey Jánosnak sikerült megírni a 2010-es évek *felszíni* analizisét. A mélyből nem mutat semmit – avagy a semmit mutatja. Ami mutathatatlan.

Közel kerülni a fákhöz

KORPA TAMÁSSAL HERCZEG ÁKOS BESZÉLGET *A LOMBHULLÁSRÓL EGY JÚLIUSI TÖLGGYEL* CÍMŰ KÖTETRŐL

Herczeg Ákos: Először érzem azt kortárs verseskönyvvel kapcsolatban, hogy minél többször olvasom, annál nehezebb megszólítani. Mert miközben, úgy vélem, nagyon is értem, amit mondani akar, annál határozottabban vonja ki magát a könyv a nyelv hatóköréből. Hogy érdemes közelíteni egy verseskötethez, ami „a fák titkos életét” firtatja? Hogy lehet beszélni arról, amiről a legadekvátabb körülírás a hallgatás lenne? Mit kezdünk a főként Peter Wohlleben neve által fémjelzett mainstream ökotudatosság és a biopoétika egyre többet emlegetett problémaköre idején egy könyvvel, ami megpróbál ehhez az emberen túli világhoz intézni kérdéseket? Az elvi kételyek megfogalmazásán túl kérdésként adódik, hogy miként foglalható össze ennek a műnek a keletkezéstörténete. Egyáltalán, mi indította el?

Korpa Tamás: Voltak olyan tényezők, amik a témát indították el, és voltak, amik a nyelvkeresést segítették elő. Az, hogy egyszer majd valamit kezdenem kell a Szádelői-völgygel, 2003 óta van velem. Akkor jártam először ebben a dél-szlovákiai nemzeti rezervátumban, ami küllemében nagyon hasonlít a Tordai-hasadékra, nem melleleg a tágabban értett szülőföldemet is jelenti. Ahogy az államhatárhoz érünk, túloldalt, mintegy tüntetőleg, két rendkívüli erővel bíró természeti és építészeti örökséggel nézhetünk farkaszemet: a Szádelői-karsztszurdokvölgygel és a tornai várrommal. Ezek vezetik a tekintetet, megdöbbenőek is abban az értelemben, hogy a határon önmagukkal mint határtapasztalattal szembesítenek. 2003 óta sokszor megfordultam itt, 2013-ban pedig végre a völgyben is aludtam, részletesebben bejártam a feleségemmel. Megtudtuk, hogy a négy és fél kilométer hosszú karsztvölgy végén egy strand működött. Hideg, karsztvízes medence, a függőleges sziklafalak között, 500 méter